

Брижак Надія Юріївна

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедра теорії та методики початкової освіти

Мукачівський державний університет, м.Мукачеве, Україна

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ФАХОВА ЯКІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розкрито особливості, структуру і зміст формування професійної мобільності майбутніх учителів. Подана характеристика понять «мобільність», «професійна мобільність». Розглянуто види мобільності: академічна, еко, культурна, професійна, соціальна, територіальна, трудова. Особлива увага приділена професійній мобільності, її особливостям у вчителів, чинникам, які впливають на її формування. Проблема розглянута за схемою: мобільність – види мобільності – професійна мобільність-професійна мобільність учителів.

Ключові слова: майбутні вчителі, міжпредметні зв'язки, мобільність, професійна мобільність, шляхи формування, чинники.

Вступ. Модернізація у сфері освіти, яка пов'язана з формуванням людини нової формациї, ставить особливі вимоги до вчителів. Адже вони стоять у витоків формування майбутньої нації. Відомо, що місце в житті легше знаходить та людина, яка здатна приймати рішення, виконувати їх і відповідати за результати. Нині для суспільства характерний період, коли в усіх галузях народного господарства відбуваються певні скорочення персоналу. Наслідком цього є потреба в набутті фахівцем декількох спеціальностей, які були б взаємозамінними. Спрямування на такий вид підготовки проводиться у процесі навчання у вищому навчальному закладі. Такий підхід пов'язаний з формуванням професійної мобільності майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Проблему професійної мобільності досліджувала низка вчених: педагогічні аспекти формування професійної мобільності досліджували В. Андреев, Н. Василенко, О. Горанська, Т. Гордєєва, І. Зимня; педагогічні умови такого процесу вивчали Є. Іванченко, Н. Кожемякіна, Н. Латуша, Л. Сушенцева; вплив зовнішніх та внутрішніх чинників розглядали Л. Амірова, О. Любімова та ін.).

Але недостатньо повно досліджена проблема формування професійної мобільності майбутніх учителів. Тому метою статті ми обрали вивчити формування професійної мобільності вчителів та визначити чинники, які сприяють цьому процесу.

Виклад основного матеріалу. Розгляду питанням професійної компетентності, професіоналізму і педагогічної майстерності майбутніх учителів приділяється все більше уваги. В останні роки в педагогіці з'являються статті, в яких розглядається питання професійної мобільності фахівців, зокрема вчителів, які можуть бути професійно-мобільними за наявності професійної компетентності. Однією з причин актуальності цього питання є те, що нині віддається перевага фахівцям, які володіють декількома суміжними професіями. Це пов'язане з скороченням робочих місць. Це ж саме стосується і вчителів: скорочення кількості класів, а кількість учнів залишається тою ж, вчителі викладають декілька предметів. Зрозуміло, що вони мають бути суміжними. Це висуває питання про професійну мобільність.

Розглянемо таку проблему за схемою: мобільність – види мобільності – професійна мобільність –

© Брижак Н.Ю.

професійна мобільність учителів. У працях сучасних науковців зустрічаються різні трактування поняття «професійна мобільність»:

- мобільність – міра здатності фактора виробництва до переміщення між сферами використання [12, с.130];
- мобільність – рухливість, готовність до швидкої реакції, швидкого включення в діяльність [13, с.15];
- мобільність – інтегративна якість особистості, що об'єднує в собі сформовану внутрішню потребу в професійній мобільності, здібності та знання основ професійної мобільності [10, с.64];
- мобільність – це одна із сутнісних характеристик людини, яка проявляється в процесі праці, тобто професійній діяльності. Мобільний фахівець повинен являти собою людину як універсум [6].

Розрізняють такі види мобільності: академічна, еко, культурна, професійна, соціальна, територіальна, трудова. З цих видів нас цікавить професійна мобільність, тому більш детально зупинимося на її характеристиці.

Процес формування професійної мобільності залежить від низки чинників, серед яких найбільше значення мають такі: вплив на становлення майбутнього вчителя соціально-економічних криз; модернізація системи вищої освіти; впровадження сучасних інформаційних технологій, наявність запасу знань; чітке усвідомлення своїх професійних обов'язків.

У психолого-педагогічній літературі науковці подають визначення професійної мобільності фахівця, серед яких ми обрали такі:

- 1) якість особистості, що дозволяє їй бути соціально активною, конкурентоспроможною, професійно-компетентною, здатною до саморозвитку й модернізації власної діяльності та зміни видів діяльності [3, с. 6];
- 2) здатність швидко змінювати вид праці, переключатися на іншу діяльність у зв'язку зі змінами техніки й технології виробництва. Вона виявляється у володінні системою узагальнених прийомів професійної праці та застосуванні їх для успішного виконання будь-якого завдання на суміжних за технологією ділянках виробництва. [11, с. 194];
- 3) здатність і готовність особистості досить швидко й успішно опанувати нову техніку та технологію, набувати знань та умінь, яких бракує, що забезпечує ефективність підготовки до нової профе-

сійної діяльності [9, с. 24].

Мобільність у педагогічній сфері – це особлива якість особистості, що формується в процесі навчання і виховання та має найважливіший вплив на професіоналізм майбутнього фахівця.

До змісту поняття «професійна мобільність» належать: вибір професії, підвищення кваліфікації, визначення умовної зміни місця роботи або професії, плинність кадрів тощо. Під професійною мобільністю передбачають готовність кваліфікованого робітника до зміни виконуваних професійних завдань, здатність швидко освоювати нові види робіт, нові спеціальності [12, с. 158].

У дослідженнях Є. Іванченко подано таке визначення: професійна мобільність майбутніх фахівців є інтегрованою якістю особистості, що виявляється в здатності успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати види діяльності із залученням правової сфери; умінні ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у згаданих сферах та порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого згідно з аналізом економічної і соціальної ситуації в державі; володінні високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їх удосконалення та самостійного здобування; готовності до оперативного відбору й реалізації оптимальних способів виконання завдань у галузі економіки та фінансів, спираючись на передові світові тенденції; орієнтації в кон'юктурі ринку праці [5, с. 31].

Відзначається ґрунтовністю визначення Л. Горюнової, яка розглядає професійну мобільність як «певний триплекс, що включає якісні характеристики особистості (забезпечує внутрішній механізм розвитку людини через сформованість ключових та загальнопрофесійних компетентностей); діяльність людини (детермінована подіями, що змінюють середовище і результатом якої є самореалізація людини в житті та професії); процес перетворення людиною самої себе, а також навколишнього професійного та життєвого середовища» [2, с. 186].

Тобто, дослідники подають поняття «професійна мобільність» двояко: як інтегровану якість особистості та як сукупність якостей особистості.

Це питання займає значне місце в дослідженнях закордонних авторів. У європейських державах питання формування професійної мобільності базується на фундаменталізації освіти. Нам імпонує думка про професійну мобільність учителів французького ученого Ф. Ваніскотта. У його працях обґрунтована концепція мобільності вчителя-європейця. Він виділяє вчителя як ключову фігуру в суспільстві, яке «гарантує свободу і природну мобільність кожної людини в межах відкритої інтеграції». Тобто, висловлюються думка про те, що вчитель має бути відкритим для всіх, поважати культуру різних народів, бути мобільним у своєму розвитку та праці. Ми погоджуємося з його думкою, що «мобільність учителя – це здатність до змін, до прийняття нового, до системного мислення, до розуміння взаємозв'язків і взаємозалежності в суспільному розвитку» [11, с. 32]. Тобто, мобільність можна розглядати як одну з найсуттєвіших професійних рис учителя. Професійна мобільність проявляється у творчому характері діяльності, в активному пошуку новаторських підходів

та інноваційних технологій, особистої ініціативи та професійної комунікабельності, реалізація яких стає можливою завдяки «мобільності» [7].

Поява нових досліджень з проблеми мобільності, сприяла більшій інтенсифікації вивчення цієї проблеми. Одним із чинників, які впливають на професійну мобільність є ставлення до неї працівників різних спеціальностей. Так, Т. Заславська класифікує працівників за їх ставленням до мобільності на такі групи:

1) фактично мобільні – ті, що змінили місце праці, посаду, місце проживання безпосередньо в період дослідження;

2) потенційно мобільні – ті, що не змінили робочого місця, але мають відповідні наміри та плани;

3) фактично стабільні – ті, що довго працюють на одному місці й не налаштовані на мобільність;

4) потенційно стабільні – ті, що порівняно недавно прийшли на місце праці й поки що не планують його змінювати [4, с. 185].

Серед учителів зустрічаються всі чотири групи працівників. У процесі підготовки вчителів потрібно враховувати, що на внутрішньому ринку праці мобільність заявляє про себе як фактор підвищення ефективності використання колективного трудового потенціалу, здатного задовольнити потреби школи. Вчителів потрібно готувати і до можливості зміни професії, щоб попавши під скорочення вчитель міг орієнтуватися в навколишньому середовищі й не впадати у відчай.

Професійна мобільність набуває особливого значення в умовах конкуренції на ринку праці. А це стимулює вчителів до самоосвіти, підвищення власного професіоналізму. Трудові переміщення є однією з форм визнання професійного статусу працівника, приведення фізичного, інтелектуального й духовного потенціалу у відповідність з умовами його динамічного руху [7].

Вивчення чинників впливу на формування професійної мобільності сприяло поділу їх на зовнішні і внутрішні. Зовнішні чинники пов'язані зі змінами в середовищі життєдіяльності людини: глобальні та індивідуальні. Глобальні зміни викликані розвитком української економіки, а індивідуальні – зміною професії, робочого місця, статусу в організації в результаті різних причин (стан здоров'я, зміна місця проживання тощо) [1].

Внутрішні чинники залежать від індивідуальної спрямованості особистості, його індивідуальних якостей. У їх формуванні значна роль належить здатності людини керувати собою, умінню досягати мети. Навчити себе і своїх учнів цьому одне з завдань учителя у виховному плані

Тобто, сучасна ситуація в суспільстві вимагає від людини «здатності до самозмінювання як способу прийняття виклику швидко змінюваної реальності орієнтацією на автономність, незалежність, опору на власні сили» [2, с.34].

Стосовно видів професійної мобільності нам імпонує класифікація, запропонована І. Дичківською: вертикальна професійна мобільність (рух з низу до верху в професійно-кваліфікаційній структурі) і горизонтальна професійна мобільність (соціальні переміщення без якісної зміни професії та кваліфікації) [3, с.100]. Пояснення такої класифікації з доповне-

ннями ми знайшли в статті І. Хом'юк:

1) горизонтальна мобільність – це рівнозначний перехід без зміни соціального статусу, наприклад, перехід на аналогічну посаду в межах одного або іншого підприємства;

2) вертикальна мобільність – це підвищення або зниження соціального статусу;

3) низхідна мобільність характеризується втратою певного соціального або професійного статусу.

Можна відмітити, вважає І. Хом'юк, що саме низхідна мобільність є одним із засобів уникнення безробіття з точки зору молодого людини, яка по закінченню навчального закладу перший раз шукає роботу, низ-

хідну мобільність можна розглядати як вибір професії, соціальний статус якої нижчий за статус професії, яку особистість планувала отримати. [13, с. 31].

Змістовною, з нашої точки зору, є матеріал з класифікації професійної мобільності, поданий у статті Н.Латуші [7]. Табличний матеріал забезпечує можливість порівняльного аналізу спільності і відмінності між вертикальною і горизонтальною професійною мобільністю (табл. 1). Особливо цінним є поділ і характеристика вертикальної професійної мобільності на висхідну і низхідну, оскільки цей вид мобільності характеризує внутрішні явища, що відбуваються з людиною.

Таблиця 1
Види професійної мобільності

Мобільність		
Горизонтальна	Вертикальна	
	Висхідна	Низхідна
це перехід індивіда з одного статусу на інший, приблизно еквівалентний. Прикладом можуть слугувати територіальне переміщення людини, а також підвищення компетентності й ефективне використання особистісних якостей у професійному розвитку, гнучкість професійних поглядів і дій, здатність особистості до саморозвитку в конкретних професійних умовах, що змінилися.	Це перехід до більш високого положення, який характеризується високою конкурентоспроможністю й професійною адаптацією особистості майбутніх педагогів. Можливість пересування з посади вчителя на посаду завуча/директора, а також і більш повна професійна реалізація.	Супроводжується втратою професійного статусу. На нашу думку, якщо майбутній вчитель припиняє підвищувати свій освітній рівень, слідкувати за останніми тенденціями світового розвитку освіти, за політикою держави та її економікою, тобто не самовдосконалюється, то такі тенденції також можна віднести до низхідної професійної мобільності.

До особливостей професійної мобільності вчителів відносять: активність особистості, яка виражається в роботі над перетворенням себе й навколишньої дійсності; адаптивність особистості; креативність особистості; професійну компетентність [13, с. 56].

Стосовно видів мобільності думки вчених неоднозначні: В. Міщераков визначає професійну мобільність як інтегративну якість особистості [8, с. 139]; Т. Заславська, вважає, що професійна мобільність – одна із форм трудової мобільності [4, с. 23].

Підсумовуючи питання про професійну мобільність, для подальшого опрацювання ми будемо використовувати поради Є.Іванченко про якості фахівця, які проявляються в:

- здатності успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати види діяльності в сфері освіти;
- умінні ефективно використовувати систему уза-

гальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у сфері освіти;

- порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого;
- володінні високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їх удосконалення та самостійного здобування[5, с. 75].

Висновки. Професійна мобільність є важливою якістю фахівця. Забезпечуючи її формування під час навчання у вищому навчальному закладі необхідно, оскільки це готує майбутніх учителів до змін, які виникають у нашій державі в зв'язку з нестабільністю розвитку економіки, від чого залежать усі сфери нашого буття. Тому наші подальші дослідження будуть спрямовані на визначення і апробацію педагогічних і психологічних умов забезпечення ефективності формування професійної мобільності фахівця.

Список використаної літератури

1. Борисов В.А. Социальная мобильность в советской России / В.А.Борисов // Социологическое исследование. – 1994. – № 4. – С. 114–117.
2. Горюнова Л.В. Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования в России: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.08 «теория и методика профессионального образования»/ Горюнова Лилия Васильевна. – Ростов-на-Дону, 2006. – 337 с.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. /І.М.Дичківська. – Київ: Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Заславская Т.И. Социология экономической жизни: Очерки теории / Т.И.Заславская, Р.В.Рывкина. – Новосибирск: Изд-во Новосибирского гос. ун-та, 1991. – 442 с.
5. Іванченко Є.А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «теорія та методика професійної освіти»/ Іванченко Євгенія Анатоліївна; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2005. – 262 с.
6. Кузьміч Т.А. Проектування педагогічного простору для стимулювання внутрішньої і зовнішньої мобільності учасників навчально-виховного процесу: метод. рек. / Т.А.Кузьміч, К.М.Товстуха; Херсонська академія неперервної освіти. – Херсон, 2012. – 18 с.
7. Латуша Н.В. Поняття «Професійна мобільність» у педагогічному аспекті / Н. В. Латуша // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія [зб. наук. праць]. – Вінниця, 2014. – Вип. 42, Ч. 2. – С.6-9

8. Матухин Д.Л. Педагогическая модель формирования профессиональной мобильности в условиях технического вуза / Д.Л.Матухин // Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). – Томск, 2013. – № 7 (135). – С.139-142
9. Мещеряков Б. Г. Большой психологический словарь / Б.Г.Мещеряков, В.П.Зинченко. – Москва: Прайм-Еврознак, 2003. – 672 с.
10. Порцевская Е.Д. Факторы развития профессиональной мобильности молодого специалиста Российской Федерации / Е.Д.Порцевская // Актуальные проблемы изучения профессиональной мобильности и правосознания молодых специалистов: сб. материалов Междунар. науч.-практ. конф. (Санкт-Петербург, 27-28 сент. 2013 г.). – Санкт-Петербург, 2013. – С.63-69
11. Професійна освіта : словник : навч. посіб. / уклад. С.У.Гончаренко; за ред. Н. Г. Ничкало. – Київ : Вища шк., 2000. – 380 с.
12. Сушенцева Л. Професійна мобільність як сучасна педагогічна проблема / Л. Сушенцева // Креативна педагогіка : наук.-метод. журн. – 2011. – Вип. 1. – С. 129–136.
13. Хом'юк І. В. Теоретико-методичні засади формування базового рівня професійної мобільності майбутніх інженерів: монографія / І. В. Хом'юк; Вінниц. нац. техн. ун-т. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 379 с.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2016 р.

Брижак Надежда

кандидат педагогических наук, старший преподаватель
кафедра теории и методики начального образования
Мукачевский государственный университет, г.Мукачево, Украина

**ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ МОБИЛЬНОСТЬ КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ КАЧЕСТВО
БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ**

В статье раскрыты особенности, структуру и содержание формирования профессиональной мобильности будущих учителей. Представлена характеристика понятий «мобильность», «профессиональная мобильность». Рассмотрены виды мобильности: академическая, эко, культурная, профессиональная, социальная, территориальная, трудовая. Особое внимание уделено профессиональной мобильности, ее особенностям у учителей, факторам, которые влияют на ее формирование. Проблема рассмотрена по схеме: мобильность виды мобильности – профессиональная мобильность-профессиональная мобильность учителей.

Ключевые слова: будущие учителя, межпредметные связи, мобильность, профессиональная мобильность, пути формирования, факторы.

Brizhak Nadia

Candidate of Pedagogic Sciences, Senior Lecturer
Department of Theory and Methodology of Primary Education
Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine

**PROFESSIONAL MOBILITY
AS THE FUTURE TEACHER'S PROFESSIONAL QUALITY**

The problem of professional mobility formation has been considered according to the scheme: mobility - mobility types - professional mobility - professional mobility of teachers. Mobility is an integrative quality of personality that combines well-formed existing internal need for professional mobility, skills and knowledge of professional mobility fundamental principles. The types of mobility are divided into: academic, eco, cultural, professional, social, territorial, labour: We pay our attention to the professional mobility and its characteristics, in particular.

One of the factors that affect professional mobility is the attitude of different specialties workers to it. Classification of workers by their attitude to the mobility of the following groups is the following: actually mobile; potentially mobile; actually stable; potentially stable.

The peculiarities of professional mobility of teachers include: individual activity, which is expressed in the personality's transformation and reality; personality's adaptability; personality's creativity; competence.

Key words: future teachers, interdisciplinary communication, mobility, professional mobility, ways of factors' formation.